

ральной жидкости шт. "КП-85", выращенного на перевиваемых клетках ВНК-21 ИИ равнялся 3,78 МЕ, на клетках ЭЯП - 7,32, индекс иммуногенности мозговой суспензии был равен 10,8 МЕ. Во всех случаях показатели ИИ намного превышали 1 МЕ, критерия, установленного ВОЗ. ИИ неконцентрированной антирабической вакцины из шт. "Щелково-51", использованной нами в качестве эталонного препарата был равен 2,2 МЕ.

Таким образом, полученные результаты свидетельствуют о том, что шт. "КП-85" фиксированного вируса бешенства, выращенный на перевиваемой клеточной культуре ВНК-21, обладает высокой иммуногенной активностью и может быть в дальнейшем использован для конструирования культуральной антирабической вакцины для иммунизации животных.

Таблица 1. Показатели иммуногенной активности культурального и мозгового вариантов фиксированного вируса бешенства шт. "КП-85".

№ пп	Наименование вирусного материала	Индекс иммуногенности (НИИ)
1	Вирусодержащая культуральная жидкость от 8 пассажа шт. "КП-85" фиксированного вируса бешенства на перевиваемой культуре клеток ВНК-21	3,78
2	Вирусодержащая культуральная жидкость от 3 пассажа шт. "КП-85" фиксированного вируса бешенства на первичнотрипсинизированных клетках ЭЯП	7,32
3	Вирусодержащая мозговая суспензия от 12 пассажа шт. "КП-85" фиксированного вируса бешенства на мышцах-сосунках	10,8
4	Культуральная инактивированная антирабическая вакцина ВНИИТИБП из шт. "Щелково-51" на культуре клеток ВНК-21 (референс-вакцина)	2,2

ЛИТЕРАТУРА

1. Методы лабораторных исследований по бешенству. // ВОЗ, Серия монографий N 23, Женева, 1967, 180 с.
2. Matsumoto S., Kawai A. Comparative studies of development of rabies virus in different host cells. // Virology. 1969, 39, N 3, p.449-459.
3. Roumantzeff M., Ajjan N. et al. Cell culture rabies vaccines. // Comp. Immunol., Microbiol and Infect. Diseases, 1986, 9, N 1, p.10-11.
4. Rudd Robert J., Trimarchi Charles V. Comparison of sensitivity of BHK-21 and murine neuroblastoma cells in the isolation of a street strain rabies virus.
4. Webster W.A., Charlton K.M., Casey G.A. Growth characteristics in cell culture and pathogenicity in mice of two terrestrial rabies strains indigenous to Canada. // Can. J. Microbiol., 1988, 34, N1, p.19-23.

QOYUNÇULUQDA YEMLƏMƏNİN SƏMƏRLİ FORMA ÜSULLARININ TƏTBIQ OLUNMASININ QOYUNLARIN MƏHSULDARLIĞINA TƏSİRİ

M.Q.BALAKIŞIYEV, B.M.OCAQQULIYEV,
kənd təsərrüfatı elmləri namizədləri
Azərbaycan ET Heyvandarlıq İnstitutu

Kənd təsərrüfatı ölkənin iqtisadiyyatında neftdən sonra mühüm bir sahə olmaqla daxili məhsulda 20% paya malikdir. Hazırda ölkə əhalisinin 49%-i kənddə yaşamaqla yanaşı əmək ehtiyatlarının 35%-dən çoxu kənd təsərrüfatı ilə məşğul olur.

2000-ci ilə qədər ölkədə mövcud olan ictimai mülkiyyətin özəlləşdirilməsi başa çatmış, iri buynuzlu qaramal, qoyun-keçilərin 99,2%-i özəlləşdirilərək pulsuz kəndlilərə paylanmışdır. Nəticədə həmin illə müqayisədə 2004-cü ildə iri buynuzlu mal-qaranın baş sayı 14,3%, qoyunların baş sayı 27,8% artması hesabına 2003-cü ildə ət (kəsilmiş çəkiddə) 23,6%; süd 13,20%, yun (fiziki çəkiddə) 11,0% yüksəlmişdir.

Lakin təəssüflə qeyd olunmalıdır ki, yaradılmış yeni sistemdə qoyunçuluqda səmərəli yemləmə texnologiyasına əməl olunmadığından ekstensiv inkişaf tempi əhalinin qoyunçuluq məhsullarına olan tələbatını ödəmir.

Yeni sistemdə qoyunçuluğun inkişafına, məhsuldarlıq göstəricilərinin artırılmasına mənfi təsir edən əsas amillərdən biri onların il boyu, xüsusilə də, boğazlığın 1-ci dövründən başlayaraq laktasiya dövründə yemə olan tələbatının ödənilməməsidir. Bu problem respublikanın bütün bölgələrində qoyunçuluqla məşğul olan fermer təsərrüfatlarında mövcuddur. Bu problemi aradan qaldırmaq məqsədilə Beyləqan rayonunun «Qaraca» və «Hicran» KFT-da hər

fermer təsərrüfatında 216 baş anna qoyun seçdi və hərəsində 108 baş olmaq şərtinə təcrübə və nəzarət qruplarına ayırdıq.

Hər 2 qrupda qoyunların saxlama şəraiti eyni olmuş, boğazlığın 1-ci dövründən başlayaraq laktasiyanın sonunadək təcrübə qrupunda saxlanılan anna qoyunlar tam balanslaşdırılmış yem norması ilə yemləndirilmişdir (hər qoyuna gündə boğazlığın 1-ci dövründə 0,86 kq yem vahidi, 112 q həzm olunan protein, müvafiq olaraq boğazlığın 2-ci dövründə 1,01 kq yem vahidi, 133,8 q həzm olunan protein, laktasiyanın 1-ci dövründə isə 1,32 kq yem vahidi, 165 q həzm olunan protein verilmişdir). Yem rasionu makro- və mikroelementlərlə tam balanslaşdırılmışdır.

a) Yemləmənin qoyunların diri çəkisinə təsiri (kq). Tədqiqatın başlanğıcında, boğazlığın axırıncı və laktasiyanın sonunda seçilmiş anna qoyunların diri çəkisi hər 2 qrupda fərdi çəkilmiş, nəticəsi cədvəl 1-də verildiyi kimi olmuşdur.

Cədvəl 1. Ana qoyunların diri çəkisi (kq)

KFT adları	Heyvan qrupu	Başlanğıc		Boğazlıq, 2-ci dövrü		1 laktas. sonu		2 laktas. sonu	
		n		n		n		n	
		orta	çəki	orta	çəki	orta	çəki	orta	çəki
Qaraca	təcrübə	108	37,0	108	42,0	107	45,0	107	48,0
	nəzarət	108	37,7	103	36,0	101	37,0	100	36,0
Hicran	təcrübə	107	37,5	108	41,5	108	44,0	107	47,0
	nəzarət	107	37,0	105	35,5	104	34,0	102	37,5

Cədvəl 1-in təhlili göstərir ki, hər iki fermer təsərrüfatlarında qoyunların diri çəkisi xeyli artmış, fermer təcrübəsi ilə saxlanılan qoyunlarda isə əksinə çəkirlərdə artım olmamışdır. Bu üstünlük fərqi «Qaraca» KFT yetişdirilən qoyunlarda (təcrübədə) boğazlığın sonunda 5,0 kq (13,5%), laktasiyanın sonunda 11,0 kq (30,0%), «Hicran» KFT-da isə müvafiq olaraq artım 4,0 kq (10,06%); 9,5 kq (25,7%) təşkil etmişdir.

b) Yemləmənin bala çıxımına təsiri. Hər 2 fermer təsərrüfatında anna qoyunların balavermə (bala çıxımı) qrupları üzrə müqayisəvi öyrənilmişdir. Nəticəsi cədvəl 2-də verilir.

Cədvəl 2-nin məlumatlarından aydın görünür ki, boğazlığın ilk günlərindən başlayaraq balanslaşdırılmış yem payı ilə yemləndirilmiş anna qoyunlarda bala çıxımı nəzarət qrupu ilə müqayisədə «Qaraca» KFT-da 20 baş (30,1%), «Hicran» KFT-da isə 25 baş (27,2%) artıq bala alınmışdır.

Balasalma və ölü doğulmuş quzular təcrübə qruplarında 2 baş olmuş, bu göstərici nəzarət qrupuna müvafiq olaraq 9 baş olmuş və yaxud 7 baş çox olmuşdur.

Cədvəl 2. Ana qoyunların qrupları üzrə bala çıxımı

KFT adları	Heyvan qrupu	n	Mayalan-ışdır, baş	Bala doğulmuşdur	O cümlədən		Bala sağl, baş	Ölü doğul, baş	Cəmi, baş
					erkek	dişi			
Qaraca	təcrübə	107	233	63	59	1	-	121	48
	nəzarət	108	108	102	55	47	6	3	93
Hicran	təcrübə	107	107	119	62	57	2	-	117
	nəzarət	107	107	101	53	48	7	2	92

c) Yemləmənin süd məhsuldarlığına təsiri. Süd məhsuldarlığı hər 2 fermer təsərrüfatında şeyvan qrupları üzrə nəzarət sağı aparılmaqla müqayisəvi öyrənilmişdir. Təcrübə qrupunda anna qoyunların süd məhsuldarlığı laktasiya dövründə «Qaraca» KFT-da 80,0 kq; «Hicran» KFT-da 81,9 kq olduğu halda nəzarət qrupunda müvafiq olaraq 547 kq; 55,0 kq təşkil etmişdir. Yaxud nəzarət qrupu ilə müqayisədə hər baş qoyundan 23,5-26,9 kq, yaxud 46,2-48,9% yüksək olmuşdur. Təcrübə qrupunda olan analalara əlavə yem verildiyindən laktasiyanın 2-ci dövründən başlayaraq anna qoyunlardan sağılan 38,0-4,0,0 kq süd pendir istehsalına verilmişdir ki, bu da əlavə olaraq 8,0-10 kq pendir deməkdir.

ç) Yemləmənin yün məhsuldarlığına təsiri. Tədqiqat işində hər 2 fermer təsərrüfatında qruplar üzrə qırqım vaxtı yunun fərdi uçotu aparıldı. Nəticəsi cədvəl 3-də verilmişdir.

Cədvəl 3. Qoyunların yün məhsuldarlığı

KFT adları	Heyvan qrupu	n	Yün məhsuldarlığı, kq	Yunun keyfiyyət göstəriciləri	
				Təbii uzunluğu, sm	Çirklənmə dərəcəsi, %
Qaraca	təcrübə	108	37,0	108	42,0
	nəzarət	108	37,7	103	36,0
Hicran	təcrübə	107	37,5	108	41,5
	nəzarət	107	37,0	105	35,5

Cədvəl 3-ün təhlili göstərir ki, hər 2 fermer təsərrüfatında balanslaşdırılmış yem norması olan qoyunlarda yün məhsuldarlığı 3,05-3,10 kq təşkil etdiyi halda nəzarət qrupunda bu göstərici müvafiq olaraq 1,75-1,85 kq təşkil etmişdir. Yaxud təcrübə qrupunda yün məhsuldarlığı 67,6-74,3% yüksək olmuşdur. Həmçinin, yünün təbii uzunluğu yüksək (5-4 sm), çirklənmə dərəcəsi (35-39%) aşağı olmaqla yanaşı, nöqsanlıq 50% artmışdır.

NƏTİCƏ

Yemləmə-saxlama texnologiyası tətbiq edilən təsərrüfatlarda qoyunlarda diri çəki 25-7-30,0%, bala çıxımı 30,1-27,2%, süd məhsuldarlığı 46,2-48,9%, yün məhsuldarlığı 67,6-74,3% yüksəlməklə yunun çirklənmə dərəcəsi azalır və nöqsanlıq təsadüf edilmir.